

Załącznik 2.

Lublin, dnia 20 maja 2016 r.

Dr Piotr Tosiek
Zakład Praw Człowieka
Wydział Politologii
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Piotr Tosiek.

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe z podaniem miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

- (a) Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, Wydział Politologii UMCS, 24.03.2006 r., tytuł rozprawy doktorskiej: *Decydowanie komitologiczne we Wspólnocie Europejskiej*, promotor: prof. dr hab. Grzegorz Janusz (do 2004 r. prof. dr hab. Ziemowit Jacek Pietraś), recenzenci: prof. dr hab. Marek Pietraś (UMCS), prof. dr hab. Zbigniew Czachór (UAM);
- (b) Tytuł zawodowy magistra prawa, Wydział Prawa i Administracji UMCS, 26.03.2002 r., tytuł pracy magisterskiej: *Parlament Europejski w systemie instytucjonalnym Unii Europejskiej*, promotor: prof. dr hab. Ewa Gdulewicz;
- (c) Tytuł zawodowy magistra politologii i nauk społecznych (specjalność: stosunki międzynarodowe), Wydział Politologii UMCS, 19.04.1999 r., tytuł pracy magisterskiej: *Stosunki międzypartyjne w Parlamencie Europejskim*, promotor: prof. dr hab. Ziemowit Jacek Pietraś.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych.

- (a) Od 1.10.1999 r. do dzisiaj – Wydział Politologii UMCS (do 30.09.2006 r. stanowisko asystenta w Zakładzie Stosunków Międzynarodowych; od 1.10.2006 r. do 30.09.2010 r. stanowisko adiunkta w Zakładzie Stosunków Międzynarodowych; od 1.10.2010 r.

do 30.11.2012 r. stanowisko adiunkta w Zakładzie Teorii Polityki i Metodologii Politologii; od 1.12.2012 r. do dzisiaj stanowisko adiunkta w Zakładzie Praw Człowieka) – jest to nieprzerwanie moje podstawowe miejsce pracy w rozumieniu przepisów prawa o szkolnictwie wyższym;

(b) Od 1.10.2007 r. do 14.08.2014 r. z przerwą w roku akademickim 2011/2012 – Zakład Politologii PWSZ im. Sz. Szymonowica w Zamościu (stanowisko wykładowcy) – było to moje dodatkowe miejsce pracy w rozumieniu przepisów prawa o szkolnictwie wyższym;

(c) Od 1.10.2006 r. do 30.06.2007 r. – Wyższa Szkoła Biznesu im. Biskupa Jana Chrapka w Radomiu (stanowisko wykładowcy) – było to moje dodatkowe miejsce pracy w rozumieniu przepisów prawa o szkolnictwie wyższym;

(d) W ramach umów cywilnoprawnych: Krajowa Szkoła Administracji Publicznej (2008-2010), Wyższa Szkoła Nauk Społecznych i Technicznych w Radomiu (2009-2010), Międzyuczelniany Instytut Dziennikarstwa i Nauk Społecznych im. M. Wańkowicza w Lublinie (2009-2010), Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie (2008-2009), Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie (2003-2008).

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.).

a. tytuł osiągnięcia naukowego, autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa.

Monografia: P. Tosiek, *Administracja rządowa państwa członkowskiego w organach przygotowawczych Rady Unii Europejskiej. Perspektywa politologiczna*, Lublin 2016, Wyd. UMCS, ss. 493.

b. omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Wśród przesłanek uzasadniających podjęcie badań politologicznych na temat administracja rządowej państwa członkowskiego w organach przygotowawczych Rady Unii Europejskiej wymienić należy pięć zjawisk. Po pierwsze, temat ten jest istotny z punktu widzenia

politycznych teorii integracji europejskiej, ponieważ odnosi się do określenia istotnych cech UE jako organizacji międzynarodowej o charakterze jednocześnie międzyrządowym, ponadnarodowym i wielopoziomowym. Po drugie, dużą rolę w podjęciu badań odgrywa możliwość skorzystania z realnych doświadczeń urzędników polskiej administracji rządowej podczas pierwszych lat członkostwa Polski w UE. Nie bez znaczenia były tu także doświadczenia związane z przygotowaniem i sprawowaniem przez Polskę prezydencji w Radzie. Po trzecie, wyniki badań opracowane we wskazanej monografii mogą mieć pozytywny wpływ na rozwój badań polskich i europejskich w zakresie politologicznych aspektów funkcjonowania administracji publicznej. Empiryczny fragment badań pozwala na poszerzenie perspektywy przyjmowanej przez większość polskich badaczy zajmujących się tą problematyką. Po czwarte, pracę należy umieścić w międzyrządowym nurcie badań dotyczących integracji europejskiej, który zarówno w Polsce, jak i w Europie jest niedoceniany. W badaniach tych najważniejszą rolę odgrywał przez wiele lat nurt neofunkcjonalistyczny, a w ostatnim czasie dominuje nurt konstruktywistyczny. Po piąte, oryginalny charakter badań przeprowadzonych przez autora powinien przyczynić się do weryfikacji dotychczasowych poglądów i stanu wiedzy. Należy bowiem zwrócić uwagę, że badane ośrodki decyzyjne postrzegane są zwykle jako marginalne, choć ich rzeczywisty wpływ na decyzje polityczne jest bardzo duży.

W płaszczyźnie rzeczowej badania będące podstawą monografii obejmują cztery problemy. Pierwszym i najbardziej ogólnym z nich są cechy systemu decyzyjnego Unii Europejskiej w kontekście równowagi między państwami a Unią. Podstawowe znaczenie ma tu analiza struktury i funkcjonowania tego systemu pod kątem podejść teoretycznych dominujących w badaniu organów przygotowawczych Rady. Drugim problemem jest struktura wewnętrzna Rady Unii Europejskiej analizowana z punktu widzenia roli ośrodków decyzyjnych złożonych z przedstawicieli państw członkowskich szczebla urzędniczego. Badania wymaga tu zarówno ilościowy, jak i jakościowy wymiar zjawiska. Trzecim problemem jest funkcjonowanie organów przygotowawczych w perspektywie ich wpływu na decyzje Rady podejmowane na szczeblu ministerialnym. Analizy wymaga tu przede wszystkim realny sposób wypracowywania przez nie stanowisk i ich późniejsze uwzględnianie przez podmioty polityczne. Czwartym problemem jest postrzeganie roli administracji rządowej w procesie decyzyjnym wewnątrz Rady Unii Europejskiej przez członków organów przygotowawczych. W warstwie empirycznej wymagało to przeprowadzenia na potrzeby monografii badań doświadczeń polskich urzędników zasiadających w tych organach.

Płaszczyzna przedmiotowa pracy została odzwierciedlona w sposób pełny w jej tytule. W sensie logicznym obejmuje ona zatem cztery kategorie. Pierwszą z nich jest „administracja

rządowa”, czyli część administracji publicznej podlegająca bezpośrednio poleceniom rządu centralnego państwa lub rządów części składowych państwa związkowego. W przypadku Polski – jako państwa jednolitego – w skład administracji rządowej wchodzi podlegli Radzie Ministrów urzędnicy ministerstw i urzędów centralnych na poziomie narodowym i regionalnym. W tym rozumieniu administrację rządową należy odróżnić od administracji samorządowej oraz administracji ponadnarodowej. Administracja rządowa jest przede wszystkim fragmentem aparatu wykonawczego, choć jednocześnie aktywnie uczestniczy w kształtowaniu kierunków polityki państwa i przygotowaniu prawnych narzędzi jej realizacji (A.Z. Kamiński). W przypadku państwa członkowskiego Unii Europejskiej administracja rządowa reprezentuje państwo na zewnątrz poprzez udział w procesach decyzyjnych na poziomie ponadnarodowym, a także uczestniczy w podejmowaniu decyzji obowiązujących w całej Unii. Drugą kategorią jest „państwo członkowskie”. W monografii uwzględnione zostały doświadczenia wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej, a w przeważającej części pracy nie odniesiono się do różnic między poszczególnymi państwami, lecz zaproponowano ujęcie „państwa członkowskiego” w sposób podkreślający jego abstrakcyjność. Trzecią kategorią są „organy przygotowawcze Rady Unii Europejskiej” rozumiane w sposób tożsamy z ujęciem występującym w języku prawnym (np. regulaminie Rady). Są one istotną częścią najważniejszej międzyrządowej instytucji legislacyjnej UE i składają się z przedstawicieli rządów państw członkowskich szczebla urzędniczego. Ich podstawowym zadaniem jest przygotowanie ostatecznych decyzji Rady podejmowanych na szczeblu ministerialnym. Czwartą kategorią jest występująca w podtytule pracy „perspektywa politologiczna”. Punktem wyjścia są tu polityczne teorie integracji europejskiej wywodzące się z teorii stosunków międzynarodowych, a także polityczne ujęcie badanych zjawisk empirycznych. Administracja rządowa postrzegana jest zatem jako część systemu politycznego państwa członkowskiego wykonująca zadania powierzone jej przez ośrodki władzy politycznej, a organy przygotowawcze Rady jako ośrodki wspomagające podejmowanie decyzji politycznych przez tę instytucję. Należy podkreślić, że w pracy w niewielkim stopniu (niezbędnym jedynie dla wyjaśnienia politycznego charakteru badanych zjawisk) uwzględniono perspektywę nauk prawnych i nauki o administracji.

Monografia opiera się na trzech podejściach teoretycznych. Pierwszym z nich jest podejście liberalno-międzyrządowe bazujące na dwóch rozwiniętych i precyzyjnych ujęciach: stworzonej przez A. Moravcsika na potrzeby ogólnego badania procesów integracyjnych w Europie liberalnej teorii międzyrządowej i wywodzącej się z badań ekonomicznych teorii agencji (*PAT*) stosowanej tu pomocniczo. Podejście to ma charakter państwowcentryczny i służy wyjaśnianiu roli państwa w systemie decyzyjnym Unii Europejskiej, sposobu tworzenia

stanowisk państw oraz reprezentacji państwa w stosunkach międzynarodowych. Drugim jest podejście deliberatywno-ponadnarodowe opierające się na koncepcji deliberatywnego supranacjonalizmu w wersji zaproponowanej przez C. Joergesa i J. Neyera. Istotne elementy tego ujęcia wywodzą się z filozofii prawa, ale w swoim założeniu jest to koncepcja „średniego rzędu” ukierunkowana na badanie podmiotowego i proceduralnego wymiaru podejmowania decyzji w UE. Podejście deliberatywno-ponadnarodowe w tej wersji jest z powodzeniem stosowane do wyjaśniania aktywności organów UE o cechach komitetowych, a do takich właśnie należą organy przygotowawcze Rady. Trzecim ujęciem teoretycznym jest podejście fuzyjne bazujące na teorii fuzji stworzonej przez W. Wesselsa i pomocniczo na teoretycznych analizach zjawiska europeizacji. Również tę propozycję uznać można za koncepcję „średniego rzędu” mającą na celu wyjaśnianie ewolucji strukturalnej Unii Europejskiej oraz roli integracji europejskiej w procesach socjalizacyjnych. W podejściu fuzyjnym szczególną rolę odgrywa badanie integracji administracyjnej i jej skutków dla integracji politycznej.

Podstawowym celem monografii jest określenie rzeczywistej roli administracji rządowej państwa członkowskiego (rozumianej jako część systemu politycznego państwa) w podejmowaniu decyzji w Radzie Unii Europejskiej (rozumianej jako najważniejsza instytucja legislacyjna UE). Pierwszym celem dodatkowym jest (w perspektywie ogólnej) określenie roli państwa członkowskiego w systemie decyzyjnym UE, a drugim celem dodatkowym (w perspektywie własnego badania empirycznego) określenie roli Polski w tym systemie.

Stwierdzeniem stanowiącym tezę ogólną monografii jest pogląd, według którego podstawową rolę w podejmowaniu decyzji w Radzie Unii Europejskiej odgrywają interesy abstrakcyjnie rozumianego państwa członkowskiego, co znajduje odzwierciedlenie nie tylko na etapie ostatecznego podejmowania decyzji w głównej instytucji legislacyjnej UE, ale również w fazie ich przygotowywania. Realizacji celów wynikających z interesów państwa podporządkowany jest strukturalny oraz funkcjonalny kontekst aktywności systemu decyzyjnego UE. W obu tych kontekstach zauważyć można pewne koncesje państwa na rzecz rozwiązań pozornie ukierunkowanych na realizację interesu ogólnoeuropejskiego.

Podczas badań postawiono trzy ogólne pytania badawcze i zweryfikowano trzy ogólne hipotezy. Zasadniczy problem został rozwiązany w wyniku odpowiedzi na następujące pytania badawcze: (a) jaką rolę w podejmowaniu decyzji w organach przygotowawczych Rady Unii Europejskiej odgrywają interesy abstrakcyjnie rozumianego państwa członkowskiego; (b) jaki proceduralny model podejmowania decyzji dominuje w organach przygotowawczych Rady Unii Europejskiej; (c) jaką rolę w podejmowaniu decyzji w organach przygotowawczych Rady odgrywa interes ogólnoeuropejski.

Hipotezy oparto na wspomnianych podejściach teoretycznych. Przedstawione w postaci klamry logicznej brzmią one następująco: H1 – z uwagi na czysto międzyrządowy charakter Rady (zmienna niezależna wynikająca z podejścia liberalno-międzyrządowego) podejmowanie decyzji w organach przygotowawczych Rady podporządkowane jest całkowicie interesom państw członkowskich; H2 – z uwagi na dążenie do podejmowania decyzji poprawnych merytorycznie (zmienna niezależna wynikająca z podejścia deliberatywno-ponadnarodowego) w organach przygotowawczych Rady dominuje deliberatywny, czyli oparty na argumentach merytorycznych, a nie politycznych, model podejmowania decyzji; H3 – z uwagi na hybrydowy charakter Rady (zmienna niezależna wynikająca z podejścia fuzyjnego) w podejmowaniu decyzji w organach przygotowawczych Rady uwzględniany jest interes ogólnoeuropejski.

Wszystkie wskazane wyżej elementy znalazły odzwierciedlenie w konstrukcji pracy. Zastosowano tu podział na dwie części. W pierwszej z nich przeanalizowano płaszczyznę teoretyczną, a w drugiej płaszczyznę empiryczną badanego problemu. Obydwie części składają się z trzech rozdziałów, a każdy z rozdziałów z trzech podrozdziałów. Wszystkie fragmenty pracy wyróżnione są konsekwentnie na podstawie kryterium przedmiotowego. Rozdział pierwszy zawiera pogłębioną analizę liberalno-międzyrządowego podejścia do badania integracji europejskiej. Podział wewnętrzny rozdziału bazuje na wyróżnieniu trzech podstawowych kontekstów tego podejścia: preferencji państw, negocjacji międzypaństwowych oraz instytucji będących wynikiem interakcji państw posiadających własne preferencje i wyrażających wolę negocjacji. W rozdziale drugim przeprowadzono analizę podejścia deliberatywno-ponadnarodowego. Także i tu podział wewnętrzny opiera się na wyróżnieniu trzech głównych kontekstów: deliberacji, justyfikacji (czyli konieczności uzasadniania) oraz legalizacji (czyli tworzenia ram prawnych deliberacji). Rozdział trzeci poświęcony jest analizie podejścia fuzyjnego. Jego struktura wewnętrzna również opiera się na wyróżnieniu trzech kontekstów merytorycznych: hybrydowości, ewolucji oraz europeizacji. Rozdział czwarty otwiera drugą część pracy odnoszącą się do sfery empirycznej. Zawiera on pogłębioną analizę metodologicznego wymiaru badań aktywności administracji rządowej państwa członkowskiego w organach przygotowawczych Rady. Wyróżniono tu ogólny kontekst metodologiczny (dotyczący badań systemu politycznego Unii Europejskiej), specyficzny kontekst metodologiczny (odnoszący się bezpośrednio do metod i technik stosowanych w badaniach empirycznych organów przygotowawczych), a także szczegółowo omówiono metodologię badania własnego przeprowadzonego przez autora wśród urzędników polskiej administracji rządowej. W rozdziale piątym przeprowadzono analizę kognitywnego (poznawczego) wymiaru aktywności badanych organów. Wyróżniono tu dwa podstawowe konteksty analityczne: strukturalny (odnoszący się

do statycznych relacji organów przygotowawczych z innymi ośrodkami decyzyjnymi oraz relacji wewnątrz tych organów) oraz funkcjonalny (wskazujący na rolę relacji dynamicznych zorientowanych na wyniki aktywności organów przygotowawczych). Trzecia część rozdziału poświęcona jest dogłębnej analizie wyników własnego badania empirycznego autora. W rozdziale szóstym przeprowadzono ocenę danych empirycznych w perspektywie teorii zastosowanych w pracy. Wyróżniono tu również strukturalny i funkcjonalny kontekst aktywności organów przygotowawczych Rady, przy czym w obydwu przypadkach odniesiono się pośrednio do podstawowych kontekstów podejść teoretycznych wyróżnionych w rozdziale pierwszym. Trzecia część rozdziału zawiera wnioski z badania własnego i pogłębioną weryfikację operacyjnych hipotez badawczych przedstawionych w rozdziale czwartym.

Istotną rolę odgrywają aspekty metodologiczne. Założenia pracy na poziomie *makro* powiązane są ze wskazanymi wyżej podejściami teoretycznymi i wymagają połączenia metod stosowanych w politologii porównawczej (*comparative politics*) i nauce o stosunkach międzynarodowych. Głównym zadaniem systemu decyzyjnego Unii Europejskiej jest bowiem podejmowanie decyzji w zakresie polityk publicznych, a podstawowy wpływ na ten proces mają czynniki międzynarodowe. Mogą one prowadzić do przyspieszania lub opóźniania procesów integracyjnych, a także wywierać nacisk na prowadzenie polityk szczegółowych poprzez zmiany instytucjonalne. W wyniku zmiany stanu relacji międzynarodowych nowe problemy mogą być włączane do agendy politycznej Unii, ale także ta agenda może przyczynić się do wprowadzania nowych zagadnień do polityki wewnątrzpaństwowej i transferowania ich na poziom UE w późniejszym okresie. Podejście typowe dla badaczy stosunków międzynarodowych musi w przypadku UE uwzględniać odejście od niektórych podstawowych założeń teorii stosunków międzynarodowych, a przede wszystkim od uznawania sfery „międzynarodowej” za całkowicie logicznie i prawnie odrębną od sfery „wewnętrznej”. Tradycyjne imperatywy siły i bezpieczeństwa pozostają wciąż aktualne, ale wiele aspektów systemu międzynarodowego (w tym postrzeganie Unii Europejskiej) nie może być nadal ujmowane w kategoriach anarchii, lecz raczej „skomplikowanego systemu rządzenia”. Rozróżnienie między polityką wewnątrzpaństwową (problemy porządku, rządzenia państwowego i rozwoju) a polityką międzypaństwową (problemy wojny i konfliktu) staje się coraz bardziej problematyczne. Współczesny system międzynarodowy cechuje się bowiem erozją władzy państwa w wielu regionach świata i wielu obszarach problemowych, wzrastającymi współzależnościami oraz zwiększoną „gęstością” instytucji międzypaństwowych (A. Hurrell, A. Menon).

Na poziomie *mezo* podstawową metodą badawczą jest analiza decyzyjna w wyróżnianym przez Z.J. Pietrasia wariancie systemowym. System oglądany od wewnątrz jest zespołem zin-

tegowanych elementów, a oglądany z zewnątrz stanowi spójną całość zdolną do utrzymywania równowagi ze środowiskiem. System decydowania politycznego stanowi szczególny model, na którego wejściu występuje sytuacja decyzyjna, na wyjściu decyzja polityczna i jej implementacja, a proces decyzyjny oznaczający konwersję wewnątrzsystemową odbywa się w politycznym ośrodku decyzyjnym. Pierwszą kategorią analizy jest sytuacja decyzyjna definiowana jako stan rzeczywistości politycznej powodujący konieczność rozwiązania przez ośrodek decyzyjny pewnego problemu. W kontekście Unii Europejskiej należy traktować ją jako zmienną zależną, czyli funkcję działań podejmowanych przez wiele podmiotów (państwa członkowskie, instytucje i organy Unii, otoczenie zewnętrzne). Jest ona sytuacją transnarodową łączącą w sobie cechy sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej. Drugą kategorią jest ośrodek decyzyjny stanowiący podmiot działania politycznego będący podsystemem podejmującym decyzje w imieniu systemu politycznego i dążącym do utrzymania dynamicznej równowagi ze środowiskiem. Cechą Unii Europejskiej jest wielość ośrodków decyzyjnych składających się na jej system instytucjonalny. Trzecią kategorią analizy jest proces decyzyjny stanowiący zespół powiązań przyczynowo-skutkowych występujących wewnątrz ośrodka decyzyjnego w związku ze stanem wejścia, strukturą ośrodka i celami decydentów. W Unii Europejskiej istnieje wiele formalnych i nieformalnych sposobów podejmowania decyzji. Czwartą kategorią jest decyzja polityczna definiowana jako akt nielosowego wyboru działania lub zaniechania politycznego. Decyzje polityczne podejmowane w Unii Europejskiej mają zwykle charakter aktów prawnych posiadających generalny walor bezpośredniej skuteczności w państwach członkowskich. Piątą kategorią analizy decyzyjnej jest implementacja polityczna będąca procesem urzeczywistniania decyzji za pomocą odpowiednio dobranych metod i środków działania. Implementacja w UE polega zwykle na wprowadzeniu w życie aktów prawa UE. Wyróżnia się tu implementację na poziomie UE i na poziomie państwa.

W powiązaniu poziomu *makro* z poziomem *mikro* przyjęto, że badania dotyczące organów przygotowawczych Rady nie są powiązane z żadną rozwiniętą szczegółową teorią. Różnić można za to za F.M. Hägem konfirmatywne i eksploratywne podejście metodologiczne do relacji teorii i badań empirycznych. Podejście konfirmatywne polega na tym, że badacz działa na podstawie jednej lub kilku wybranych teorii, a dane empiryczne używane są jedynie w celu przetestowania przystawalności teorii do rzeczywistości. Dominuje tu zatem logika dedukcyjna. Podejście eksploratywne łączy w sobie logikę dedukcyjną z logiką indukcyjną, ponieważ badacz najpierw testuje teorię pod kątem przydatności do wyjaśniania rzeczywistości, ale później – w przypadku jej nieadekwatności – modyfikuje ją w celu adaptacji do realnych zjawisk i wydarzeń. Proces ten może być powtarzany i prowadzić do powstania nowych

teorii. Podejście eksploratywne w swojej istocie polega zatem na wzajemnym dostosowywaniu teorii i dowodów. Punktem wyjścia w badaniach funkcjonowania organów przygotowawczych Rady powinna być zatem analiza ilościowa, która pozwala na sporządzenie wstępnego opisu rzeczywistości, stanowi wstępny krok do określenia przystawalności teorii do rzeczywistości (i jest ważnym elementem konfirmatywnym), a ponadto ułatwia dokonanie selekcji problemów analizowanych później w niezbędnym na dalszym etapie badaniu jakościowym.

Podstawą wnioskowania na poziomie *mikro* jest zatem w monografii eksploratywne podejście metodologiczne bazujące na analizie porównawczej. Uwidocznione jest to nie tylko w korzystaniu z wyników dotychczasowych badań empirycznych, ale także w badaniu własnym autora. Pierwsza jego część miała charakter ilościowy i polegała na przeprowadzeniu ankiety internetowej obejmującej kilkudziesięcioosobową grupę urzędników polskiej administracji rządowej uczestniczących w pracach organów przygotowawczych Rady. Ankieta skierowana została zarówno do urzędników pracujących na stałe w Polsce i uczestniczących w pracach badanych organów na zasadzie jedno- lub kilkudniowych delegacji, jak również urzędników pracujących na stałe poza Polską w stałym przedstawicielstwie przy UE. Wyniki badania ankietowego zostały uzupełnione kilkunastoma pogłębionymi wywiadami jakościowymi z przedstawicielami rządu RP w organach przygotowawczych Rady. Uczestnicy tej części badania mieli możliwość swobodnego wypowiedziania się na temat swoich doświadczeń.

W ogólnym ujęciu badanie ilościowe i jakościowe miało na celu identyfikację podstawowych cech strukturalnych i funkcjonalnych organów przygotowawczych Rady. W kontekście strukturalnym celem było wyjaśnienie następujących zagadnień szczegółowych: (a) skład badanych organów, w tym udział osób reprezentujących podmioty niepaństwowe; (b) częstość zmian składu badanych ośrodków; (c) równomierność reprezentacji poszczególnych państw; (d) liczebność delegacji poszczególnych państw; (e) powtarzalność składu w różnych ośrodkach decyzyjnych; (f) stabilność składu konkretnych organów przygotowawczych; (g) tworzenie więzi personalnych; (h) określenie szczybla urzędniczego reprezentacji państwa; (i) współpraca z innymi ośrodkami decyzyjnymi i prawdopodobieństwo tworzenia struktur sieciowych. W kontekście funkcjonalnym celem była analiza następujących problemów szczegółowych: (a) sposób podejmowania decyzji w organach przygotowawczych Rady; (b) cechy jakościowe procedur formalnych i nieformalnych; (c) częstość odbywania posiedzeń; (d) czas trwania posiedzeń; (e) program posiedzeń; (f) czas dochodzenia do rozwiązania końcowego; (g) wpływ innych ośrodków decyzyjnych na kształt rozwiązania końcowego; (h) wpływ konkretnych państw na treść rozwiązania końcowego; (i) tworzenie koalicji międzypaństwowych i międzyinstytucjonalnych. Z uwagi na oparcie pracy przede wszystkim na literaturze i bada-

niu własnym bardzo ograniczone zastosowanie znalazła w niej analiza zawartości dokumentów i analiza statystyczna. Pierwszą z nich zastosowano do zbadania regulacji prawnej funkcjonowania organów przygotowawczych Rady na poziomie prawa pierwotnego i pochodnego, a drugą do omówienia *stricte* poznawczej warstwy wyników badań empirycznych.

Należy ponownie podkreślić, że bardzo istotną rolę odgrywają w pracy wyniki własnego badania empirycznego przeprowadzonego przez autora w 2013 r. Celem tego badania – obok mającej charakter pionierski analizy nastawień i zachowań urzędników reprezentujących rząd RP w Radzie Unii Europejskiej – było porównanie jego rezultatów z wynikami badań prowadzonych przez innych badaczy po 1993 r. w Europie Zachodniej i wskazanie na podobieństwa/różnice, jak również ciągłość zjawisk badanych empirycznie. Badanie autorskie zostało wykonane w ramach indywidualnego projektu badawczego finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (a później Narodowe Centrum Nauki) zatytułowanego *Komitetowe ośrodki decyzyjne w Unii Europejskiej: doświadczenia polskiej administracji rządowej* (numer: NN 116 191139). Część dotycząca zagadnień teoretycznych jest wynikiem badań prowadzonych podczas realizacji pierwszej części indywidualnego projektu badawczego finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki noszącego tytuł *Państwo członkowskie w systemie decyzyjnym Unii Europejskiej. Przykład Polski* (numer: 2014/13/B/HS5/01308).

Przeprowadzona w monografii weryfikacja hipotez pozwala przyjąć, że pierwsza z nich (wynikająca z podejścia liberalno-międzyrządowego) znalazła potwierdzenie w wynikach badań. Wskazują one bowiem, że aktywność urzędników narodowych jest podporządkowana interesom państw, a w prowadzonych rokowaniach uwzględniana jest relatywna siła państw. Należy jednocześnie podkreślić, że podstawową rolę w tych rokowaniach odgrywa interes państwa jako takiego (czyli rozumianego abstrakcyjnie). Decyzje podejmowane są bowiem zwykle w sposób konsensualny, co pozwala na wzięcie pod uwagę interesów jak największej liczby (a może nawet wszystkich) państw i uniemożliwia identyfikację przegranych. Konsensualność procesu decyzyjnego wskazuje także na odwoływanie się państw do zachowań strategicznych uwzględniających trwałość instytucjonalną systemu decyzyjnego UE.

Druga hipoteza (zakorzeniona w podejściu deliberatywno-ponadnarodowym) nie została potwierdzona. Urzędnicy narodowi reprezentujący państwa członkowskie mogą się wykazać dużą wiedzą merytoryczną i są zwykle wybitnymi (w skali państwa) ekspertami w swoich dziedzinach, ale ich przygotowanie jest podporządkowane interesom państwa. Czysto deliberatywny model podejmowania decyzji nie występuje w organach przygotowawczych Rady, a pewne jego elementy widoczne są jedynie w dyskusjach wewnętrznych prowadzonych w ramach grup państw. Najczęściej grupy te składają się z państw bezpośrednio niezainteresowa-

nych wynikiem negocjacji i ostatecznym kształtem decyzji, co wynika z braku posiadania przez nie klarownych interesów. Dyskusja zdominowana jest wówczas przez państwa posiadające takie interesy lub (rzadziej) przez przedstawicieli instytucji ponadnarodowych.

Trzecia hipoteza (wywodząca się z podejścia fuzyjnego) w zasadzie nie znalazła potwierdzenia w badaniach, ale pełna analiza tego problemu uzależniona jest od właściwego zdefiniowania „interesu ogólnoeuropejskiego”. Większość ujęć teoretycznych oraz praktyka polityczna nie wskazują bowiem na istnienie jakiegokolwiek materialnego interesu ogólnoeuropejskiego, który mógłby być efektem agregacji interesów poszczególnych państw członkowskich lub stanowić niezależny od państw interes ponadnarodowy. W takim ujęciu omawiana hipoteza na pewno nie została zweryfikowana pozytywnie. Interes ogólnoeuropejski może być jednak analizowany wyłącznie w kategoriach formalnych (proceduralnych). Jest on wówczas definiowany jako „metainteres” polegający na dążeniu przez państwa członkowskie do realizacji ich interesów partykularnych. Model podejmowania decyzji w organach przygotowawczych Rady bazuje na uwzględnianiu tak rozumianego interesu ogólnoeuropejskiego. Interes ten nie jest bowiem sprzeczny z interesem abstrakcyjnie rozumianego państwa, a – co więcej – jest jego bezpośrednią konsekwencją.

Wyniki badań przeprowadzonych w związku z powstawaniem monografii pozwalają na przedstawienie sześciu podstawowych grup wniosków. Pierwsza grupa odnosi się do liberalno-międzyrządowego podejścia do analizy procesów integracyjnych, według którego dominującymi aktorami politycznymi są w Unii Europejskiej rządy państw członkowskich działające na rzecz preferencji artykułowanych przez istotne wewnątrzpaństwowe grupy interesu o charakterze przede wszystkim ekonomicznym. Stanowiska państw reprezentowane na poziomie UE odzwierciedlają zatem zapotrzebowania występujące na poziomie państwa, ale na etapie rokowań międzypaństwowych prowadzonych przede wszystkim w Radzie Unii Europejskiej rządy dysponują dużą swobodą negocjacyjną wynikającą z braku bezpośredniej kontroli ze strony innych aktorów polityki wewnątrzpaństwowej. Swoboda ta pozwala im nawet na manipulowanie środowiskiem państwowym i dalsze wzmocnianie ich pozycji w polityce narodowej. Negocjacje na poziomie UE prowadzone są w ramach instytucji, które powstały dzięki porozumieniom międzypaństwowym, ale zyskują pewną autonomię decyzyjną wymagającą od rządów umiejętności poruszania się w coraz bardziej skomplikowanym środowisku międzynarodowym. Najważniejszymi ośrodkami decyzyjnymi UE są instytucje międzyrządowe, co stawia Radę Unii Europejskiej w pozycji czołowego decydenta w zakresie funkcji legislacyjnej. Decyzje podejmowane przez Radę na szczeblu ministerialnym są efektem wcześniejszych decyzji podejmowanych w jej organach przygotowawczych. Istnieje tu silne sprzężenie

polityczno-administracyjne, ponieważ zasiadający w organach przygotowawczych urzędnicy pełnią wyłącznie nieautonomiczną funkcję agentów swoich politycznych mocodawców.

Druga grupa wniosków jest efektem analizy deliberatywno-ponadnarodowego podejścia do badania integracji europejskiej. W ujęciu tym procesy decyzyjne w Unii Europejskiej n kierowane są przede wszystkim na wydajne osiąganie rezultatów efektywnych dla całego systemu politycznego UE. Centralne z tego punktu widzenia kategorie wydajności i efektywności powodują, że podstawową cechą rokowań w instytucjach UE, w tym Radzie, jest prowadzenie dyskusji otwartej na wszelkie rzeczowe argumenty. Deliberatywny charakter procesu decyzyjnego nie musi oznaczać uczestnictwa w nim wszystkich podmiotów zainteresowanych kształtem ostatecznej decyzji, ponieważ wystarczającym warunkiem wysokiej jakości efektu końcowego jest potencjalna możliwość użycia wszystkich argumentów, które mogą być merytorycznie uzasadnione. Konieczność uzasadniania argumentów jest zatem dużo ważniejsza od zapewnienia demokratycznej reprezentacji poglądów społecznych. Demokracja nie jest konieczną cechą systemu politycznego Unii Europejskiej nieposiadającego cech państwa. Z uwagi jednak na demokratyczny charakter głównych podmiotów deliberacji (państw członkowskich) na poziomie UE zapewniona musi być przejrzystość procedur, które umożliwiają państwom udział w procesie decyzyjnym. Jedynym efektywnym rozwiązaniem jest tu rozbudowana regulacja prawna formalnego wymiaru decydowania politycznego. Istotną rolę w procesie osiągania korzystnych rezultatów merytorycznych odgrywają urzędnicy reprezentujący rządy państw członkowskich w organach przygotowawczych Rady. W ujęciu tym pełniona przez nich funkcja reprezentacyjna schodzi jednak na dalszy plan, a podstawową rolę odgrywa przygotowanie eksperckie.

Trzecia grupa wniosków wynika z analizy fuzyjnego podejścia do procesów integracyjnych. Najistotniejszym kontekstem tego ujęcia jest postrzeganie Unii Europejskiej jako organizacji o charakterze hybrydowym, w której w sposób dynamiczny połączone są cechy międzyrządowe, ponadnarodowe i wielopoziomowe. Znajduje to odzwierciedlenie nie tylko w immanentnych cechach Unii, ale przede wszystkim w jej systemie decyzyjnym obejmującym zarówno instytucje i organy polityczne, jak i *stricte* administracyjne. Elementem fuzji jest także brak jednoznacznego oddzielenia sfery administracyjnej od sfery politycznej i poddanie całego systemu politycznego UE procesom ewolucyjnym. Ewolucja jako proces samonapędzający się i wynikający z bieżących potrzeb polega na dostosowywaniu systemu do konkretnych sytuacji decyzyjnych definiowanych merytorycznie i formalnie. Cel ewolucji nie jest jednoznacznie określony, choć jej przebieg wskazuje raczej na pogłębianie cech fuzyjnych i dążenie do osłabiania wpływów tradycyjnie rozumianego państwa. Ważną cechą ewolucji jest

permanentna wzajemna adaptacja poszczególnych składników systemu decyzyjnego przyjmująca postać procesów europeizacyjnych. Z uwagi na dwukierunkowość tych procesów podlega im nie tylko system polityczny abstrakcyjnie rozumianego państwa, ale także system polityczny UE. Jednym z najważniejszych elementów fuzyjnego systemu politycznego Unii są organy przygotowawcze Rady, w których urzędnicy będący częścią narodowych systemów politycznych uczestniczą w obradach instytucji podejmującej decyzje wiążące międzynarodowo. Wyzwaniem staje się wówczas potencjalny transfer lojalności na poziom Unii.

Czwarta grupa wniosków łączy się z metodologicznym wymiarem badania aktywności administracji rządowej państwa członkowskiego w organach przygotowawczych Rady. Są one bowiem elementem systemu decyzyjnego UE, którego analiza sama w sobie stanowi wyzwanie dla badacza procesów politycznych. System decyzyjny UE, a przede wszystkim efekty jego funkcjonowania nie posiadają cech typowych wyłącznie dla organizacji międzynarodowych. Jednocześnie nie można charakteryzować ich w kategoriach *stricte* państwowych. Polityka europejska państwa jest zatem obok polityki wewnętrznej i polityki zagranicznej trzecim składnikiem podstawowej aktywności państwa. Powoduje to, że badanie procesów decyzyjnych na styku relacji państwa i Unii wymaga zastosowania narzędzi metodologicznych wywodzących się zarówno z politologii porównawczej, jak i nauki o stosunkach międzynarodowych. Dotyczy to także konkretnego przykładu organów przygotowawczych Rady, które działają bezpośrednio na tym styku. Pytania i hipotezy badawcze muszą zatem uwzględniać niejednoznaczny charakter tych organów i w zależności od przyjętej perspektywy teoretycznej podkreślać ich cechy międzyrządowe lub ponadnarodowe. Z uwagi na relatywnie zamknięty proces podejmowania decyzji w Radzie jedyną możliwością przeprowadzenia dogłębnej analizy jest jej oparcie na badaniach ilościowych i jakościowych bazujących na bezpośrednim kontakcie z uczestnikami procesu decyzyjnego. Należy przy tym pamiętać, że ich nastawienia mają charakter subiektywny, a zatem niezbędne jest prowadzenie badań na relatywnie dużych lub przynajmniej średnich próbach.

Piąta grupa wniosków odnosi się do *stricte* poznawczego wymiaru aktywności organów przygotowawczych Rady, a podstawowe znaczenie ma tu pogłębiona analiza ich struktury i funkcjonowania. Z badań dotyczących kontekstu strukturalnego wynika, że decydowanie polityczne w Radzie już na szczeblu urzędniczym pozostaje pod silnym wpływem relacji Rady z innymi instytucjami i organami UE, w tym przede wszystkim Komisją i Parlamentem Europejskim. Wiąże się to z koniecznością współpracy przedstawicieli administracji rządowych z różnego szczebla urzędnikami i politykami reprezentującymi instytucje ponadnarodowe. Powoduje to, że decyzje podjęte w organach przygotowawczych mają znaczny wpływ na osta-

teczne decyzje podejmowane na poziomie ministerialnym. Konieczność tworzenia koalicji międzypaństwowych i międzyinstytucjonalnych wymaga stworzenia odpowiedniej atmosfery pracy opartej na uwzględnianiu interesów wielu aktorów politycznych. Wpływa to niewątpliwie na kształtowanie poglądów i nastawień urzędników narodowych, ale nie powoduje osłabienia ich lojalności wobec własnego państwa. Analiza kontekstu funkcjonalnego pozwala na wyróżnienie trzech głównych funkcji organów przygotowawczych Rady wpływających na rolę pełnioną w nich przez administrację rządową państwa członkowskiego. Funkcja pierwotna organów przygotowawczych polega na umożliwieniu urzędnikom narodowym reprezentowania (w ujęciu przedmiotowym) interesów państwa i (w ujęciu podmiotowym) ich politycznych mocodawców. Wiąże się to bezpośrednio z funkcją negocjacyjną polegającą na dążeniu do podjęcia decyzji uwzględniającej interesy wszystkich lub tylko głównych aktorów politycznych. Cechą organów przygotowawczych jest strategiczne podejście do konsensusu jako podstawowego mechanizmu podejmowania ostatecznych decyzji. Nie mniej ważna funkcja organów przygotowawczych polega także na europeizacji urzędników narodowych i ponadnarodowych. Rozumiana jest tu ona jako tworzenie i korzystanie ze wspólnych wzorców procesu decyzyjnego. Nie obejmuje ona zatem konwergencji interesów materialnych.

Szósta grupa wniosków wiąże się z oceną aktywności organów przygotowawczych Rady i roli pełnionej w nich przez administrację rządową na tle trzech zastosowanych w pracy podejść teoretycznych. Analiza kontekstu strukturalnego pozwala na wyróżnienie kierunków analitycznych wiążących się z każdym z trzech podejść, ale najwięcej z nich współbrzmi z podejściem fuzyjnym i liberalno-międzyrządowym. Organy przygotowawcze wykazują zatem istotne cechy międzyrządowe wyrażające się silnym włączeniem w strukturę Rady, imperatywną reprezentacją interesów państw i tworzeniem koalicji opartych wyłącznie na interesach państw. Posiadający pewne cechy deliberatywne technokratyczny styl podejmowania decyzji wskazuje na istnienie ważnych cech fuzyjnych przejawiających się w *quasi*-ponadnarodowości niektórych elementów struktury Rady, stanowieniu przez organy przygotowawcze istotnego składnika integracji administracyjnej, wielowymiarowej strukturze wewnętrznej Rady, uczestnictwie organów przygotowawczych w sieciach decyzyjnych, a także ograniczonej (niepowodującej transferu lojalności) socjalizacji urzędników narodowych. Również analiza kontekstu funkcjonalnego może być prowadzona przy użyciu kategorii każdego z trzech podejść zastosowanych w niniejszej pracy. O ile jednak instrumenty analityczne podejścia liberalno-międzyrządowego i podejścia fuzyjnego pozwalają na analizę dwóch funkcji (odpowiednio reprezentacyjnej i negocjacyjnej oraz reprezentacyjnej i europeizacyjnej), o tyle narzędzia wynikające z podejścia deliberatywno-ponadnarodowego tylko jednej

(negocjacyjnej). Ogólnie należy zatem stwierdzić, że najbardziej przystającym do rzeczywistości i najlepiej wyjaśniającym fenomen aktywności administracji rządowej w organach przygotowawczych Rady jest podejście liberalno-międzyrządowe, nieco mniejszą przydatność wykazuje podejście fuzyjne, a najmniejszą podejście deliberatywno-ponadnarodowe. Własne badanie empiryczne autora potwierdziło istnienie dylematu niejednoznaczności wniosków i skłoniło do zasugerowania możliwości zastosowania innego ujęcia metodologicznego. Polegałoby ono na wyznaczeniu odmiennych zakresów zastosowania poszczególnych podejść i podjęciu próby stworzenia podejścia koniunktywnego zawierającego elementy każdego z trzech podejść wyjściowych (tzw. deliberatywnej fuzji międzyrządowej).

Stwierdzeniem stanowiącym tezę ogólną monografii jest pogląd, według którego podstawową rolę w podejmowaniu decyzji w Radzie Unii Europejskiej odgrywają interesy abstrakcyjnie rozumianego państwa członkowskiego. Wyniki badań pozwalają na potwierdzenie tego poglądu. Już bowiem na etapie przygotowywania decyzji podejmowanych ostatecznie na poziomie ministerialnym interesy państw stanowią oś merytoryczną, wokół której prowadzone są negocjacje. Realizacji celów wynikających z interesów państwa podporządkowana jest zatem struktura i funkcjonowanie organów przygotowawczych Rady. Jak wskazano wyżej, państwa uwzględniają podczas rokowań interes ogólnoeuropejski, ale jest on rozumiany wyłącznie w kategoriach formalnych.

Wyniki badań zaprezentowane w monografii mogą być wykorzystane zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym. W wymiarze teoretycznym wskazać należy na trzy istotne postulaty badawcze związane z aktywnością administracji rządowej państwa członkowskiego w organach przygotowawczych Rady. Pierwszym z nich jest konieczność kontynuowania badań empirycznych w tym zakresie. Należy powoływać zespoły badawcze umożliwiające podział obowiązków między badaczy zajmujących się płaszczyzną teoretyczną i badaczy poświęcających energię na bezpośrednie badania empiryczne. Celem powinno być bowiem przebadanie wielkiej liczby urzędników, a tym samym zbliżenie się do sytuacji, w której wyniki badań byłyby relatywnie obiektywne. Drugim postulatem jest rozbudowywanie baz danych obejmujących jak największą liczbę informacji na temat aktywności administracji rządowej w organach przygotowawczych Rady. Bazy te powinny obejmować nie tylko wyniki badań ankietowych i wywiadów, ale także wyniki prac Rady i współpracujących z nią instytucji biorących udział w procesie legislacyjnym (Komisji i Parlamentu Europejskiego). Celem taktycznym jest tu możliwość relatywnie dokładnego odtworzenia przebiegu procesów decyzyjnych w konkretnych sprawach, a celem strategicznym – otwartość w zakresie wykorzystania wyników kognitywnej części badań do wnioskowania teoretycznego. Trzeci postulat

badawczy wiąże się z koniecznością rozwijania podejść teoretycznych. Nie można w tym przypadku zatrzymywać się na wąsko rozumianej aktywności organów przygotowawczych Rady. Jej analiza powinna być raczej punktem wyjścia do ewolucji już istniejących i tworzenia nowych teorii integracji europejskiej (a nawet międzynarodowej). W kontekście nowych teorii w sensie metodologicznym wskazać można dwa zasadnicze sposoby realizacji omawianego postulatu. Pierwszym z nich jest oparcie nowych podejść na teoriach już istniejących i próby konstruowania ujęć koniunktywnych, a początkowo nawet eklektycznych. Drugim jest zaś próba tworzenia podejść całkowicie nowych bazujących na rozwijających się teoriach stosunków międzynarodowych, teoriach *stricte* politologicznych albo teoriach wywodzących się z innych nauk społecznych lub humanistycznych (S. Princen).

W wymiarze praktycznym należy zauważyć, że w monografii oparto się w dużym stopniu na wykonanym przez autora własnym badaniu empirycznym uwzględniającym rzeczywiste, a nie tylko normatywne składniki badanej problematyki. Badania tego typu są prowadzone w europejskich instytucjach naukowych, a w niewielkim stopniu także w ośrodkach polskich. Wyniki badań związanych z powstaniem monografii mogą być zatem włączone do szerszego obiegu naukowego i stanowić punkt wyjścia do dalszych badań empirycznych. Choć walory praktyczne monografii mają z założenia znaczenie wtórne, to doświadczenie autora związane z prowadzeniem szkoleń dla urzędników organizowanych przez Krajową Szkołę Administracji Publicznej i Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (w tym tzw. korpusu prezydencji) wskazuje, że fragmenty monografii będą mogły być użyte w celu doskonalenia pracy polskich urzędników. Należy zatem zwrócić uwagę na pewne sprzężenie zwrotne między badaniami naukowymi w zakresie nauk społecznych a praktyką polityczną i administracyjną. Politycy i urzędnicy posiadają bowiem nieuchwytnie dla badaczy doświadczenie zawodowe, które należy przekładać na język naukowy, a później ponownie przekształcić w język prakseologiczny. Współpraca praktyków z naukowcami jest na pewno pożądanym zjawiskiem społecznym poszerzającym horyzonty myślenia obydwu grup.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych.

W ujęciu ilościowym mój dorobek naukowy po uzyskaniu stopnia naukowego doktora obejmuje (wraz z rozprawą habilitacyjną) 40 opublikowanych pozycji, w tym: 3 monografie autorskie, 1 monografię współautorską, 1 monografię redagowaną samodzielnie, 3 monografie współredagowane, 22 rozdziały w monografiach redagowanych (w tym 1 współautorski), 5 artykułów w czasopiśmie naukowych, a także 5 innych pozycji (artykuły pokonferencyjne,

analizy, recenzje). Należy podkreślić, że wśród wskazanych prac znajduje się 14 pozycji w języku angielskim, w tym: 1 monografia autorska, 2 monografie współredagowane, 6 rozdziałów w monografiach redagowanych, 1 artykuł w czasopiśmie naukowym i 4 inne prace. Dodatkowo 3 prace w postaci rozdziałów w monografiach redagowanych (w języku polskim) zostały przyjęte do druku. Według bazy *Publish or Perish* (stan na 9 maja 2016 r.) wartość indeksu *h* dla moich publikacji wynosi 3, przy czym liczba publikacji uwzględnionych w bazie wynosi 19, a liczba cytowań – 24.

W ujęciu merytorycznym moja aktywność naukowo-badawcza skupiała się w tym okresie na trzech głównych obszarach merytorycznych: (a) funkcjonowaniu systemu politycznego Unii Europejskiej; (b) pozycja państwa członkowskiego w systemie decyzyjnym Unii Europejskiej; (c) rola administracji publicznej w systemie decyzyjnym Unii Europejskiej. Prowadzone przeze mnie badania sytuować należy zatem jednoznacznie wśród europeistycznego nurtu badań politologicznych, przy czym istotną rolę w przypadku niektórych z nich odgrywa wtórne dołączenie perspektywy nauk prawnych.

W zakresie pierwszego obszaru merytorycznego (funkcjonowanie systemu politycznego Unii Europejskiej) na podkreślenie zasługuje opublikowanie prac naukowych odnoszących się do następujących problemów badawczych:

- (a) konstytutywne cechy systemu politycznego Unii Europejskiej (*The European Union after the Treaty of Lisbon – Still a Hybrid Legal and Political System*, [w:] *Beyond Borders. External Relations of the European Union*, ed. by J. Jańczak, Poznań 2008, AMU Faculty of Political Science and Journalism Press, s. 127-140; *Demokratyczna perspektywa systemu Unii Europejskiej*, [w:] *Europa XXI wieku. Perspektywy i uwarunkowania integracji europejskiej*, red. M. Musiał-Karg, Poznań 2007, Wyd. Naukowe INPiD UAM, s. 33-45; artykuł przyjęty do druku: *Przyszłość Unii Europejskiej – model międzyrządowy, deliberatywny czy fuzyjny?*, Wyd. Sejmowe);
- (b) zewnętrzne aspekty funkcjonowania systemu politycznego Unii Europejskiej (*Wewnętrzny model rządzenia a pozycja Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Płaszczyzny integracji europejskiej*, red. A. Doliwa-Klepacka, Ostrowiec Świętokrzyski 2009, Wyd. Stowarzyszenia Nauka-Edukacja-Rozwój, s. 61-78; rozszerzona wersja angielskojęzyczna tego artykułu: *Democratic Governance in the European Union – Model for the United States?*, [w:] *Quo Vadis America? Conceptualizing Change in American Democracy*, ed. by B. Szklarski, Frankfurt am Main 2011, Peter Lang Verlag, s. 209-225);

- (c) ciągłość i nieciągłość systemu politycznego Unii Europejskiej (*Dynamika kryzysu Unii Europejskiej. Próba analizy systemowej*, [w:] *Teoria i praktyka stosunków międzynarodowych. Dziedzictwo intelektualne Profesora Ziemowita Jacka Pietrasia*, red. M. Pietraś, H. Dumala, B. Surmacz, A. Ziętek, Lublin 2014, Wyd. UMCS, s. 425-437; *Deliberatywna fuzja międzyrządowa – (post-)kryzysowe podejście w badaniach integracji europejskiej*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2014, nr 8, s. 213-224);
- (d) funkcjonowanie instytucjonalnych elementów systemu politycznego UE (*Parlament Europejski. Prawo i polityka*, Lublin 2007, Wyd. UMCS, ss. 162 (wraz z M. Wichą); *Europejska inicjatywa obywatelska. Analiza prawno-politologiczna*, [w:] *Europa Środkowo-Wschodnia w procesie transformacji i integracji. Wymiar społeczny*, red. H. Chałupczak, M. Pietraś, E. Pogorzała, Zamość 2013, Officina Simonidis, s. 59-80).

Badania w ramach pierwszego obszaru były i są prowadzone konsekwentnie w nurcie międzyrządowym, a ich wyniki zostały dostrzeżone w literaturze polskiej i światowej. Na szczególne podkreślenie zasługuje wielokrotne cytowanie pracy na temat „międzyrządowej hybrydowości” systemu prawnego i politycznego Unii Europejskiej po Traktacie z Lizbony (np. w pracy: *The EU's Lisbon Treaty: Institutional Choices and Implementation*, ed. by F. Laursen, Farnham-Burlington 2012, Ashgate, ss. 328), a także zaproszenie mnie do sporządzenia recenzji wydawniczej (*peer review*) przez redakcję „Journal of European Integration” oraz recenzji przez redakcję „West European Politics”. Wnioski ze stale kontynuowanych przeze mnie badań polegają przede wszystkim na: (a) uznaniu istnienia relatywnie stałego i odpornego na kryzysy modelu strukturalno-funkcjonalnego systemu politycznego Unii Europejskiej; (b) poglądzie o pozorności jednoznacznie federalistycznego kierunku reform tego systemu; (c) uznaniu zjawiska deficytu demokratycznego za stałą i nienegatywną cechę tego systemu; (d) wprowadzeniu postulatu łączenia teorii międzyrządowych i koncepcji integracji zróżnicowanej; (e) zaproponowaniu prac nad nowatorskim podejściem koniunktywnym w badaniach integracji europejskiej zwanym „deliberatywną fuzją międzyrządową”.

Zainteresowanie drugim obszarem badawczym (pozycja państwa członkowskiego w systemie decyzyjnym Unii Europejskiej) zaowocowało powstaniem opracowań naukowych dotyczących:

- (a) sprzężenia zwrotnego między praktyką polityczną państw a rozwijaniem podejść teoretycznych w badaniach integracji europejskiej (*Państwo w systemie Unii Europejskiej*, „Politologia i Stosunki Międzynarodowe” 2007, nr 2, s. 115-128; *Germany's European Policy in the 21st Century in the Light of Liberal Intergovernmentalism*, Warszawa 2013, Natolin European Centre Press, ss. 253 – wersja polska i angielska);

- (b) formalnej i rzeczywistej roli decyzyjnej nowych państw członkowskich po rozszerzeniu z 2004 r. i 2007 r. (*Nowe państwa członkowskie w systemie instytucjonalnym Unii Europejskiej*, [w:] *Europa Środkowo-Wschodnia w procesie transformacji i integracji. Wymiar polityczny*, red. H. Chałupczak, M. Pietraś, P. Tosiek, Zamość 2010, Oficyna Simonidis, s. 433-451; *Challenges of Europeanization in New EU Member States*, [w:] *European Integration. Models, Challenges, Perspectives*, ed. by H. Chałupczak, J. Misiągiewicz, P. Tosiek, Zamość 2012, Oficyna Simonidis, s. 169-183; artykuł przyjęty do druku: *Polska w Unii Europejskiej – lider regionalny czy państwo peryferyjne?*, Wyd. PWSZ w Gorzowie Wlkp.);
- (c) prawnego wymiaru funkcjonowania państwa w Unii Europejskiej wraz z analizą mechanizmów wzmacniania jego pozycji (*Prawne gwarancje pozycji państwa członkowskiego w systemie decyzyjnym Unii Europejskiej*, [w:] *Unia Europejska po Traktacie z Lizbony. Pierwsze doświadczenia i nowe wyzwania*, red. P. Tosiek, Lublin 2012, Wyd. UMCS, s. 27-51; *Traktat z Lizbony w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego RP w sprawach europejskich*, [w:] *Unia Europejska po Traktacie z Lizbony...*, s. 99-127; artykuł przyjęty do druku: *Bezpieczeństwo państw członkowskich Unii Europejskiej. Wymiar konstytucyjny*, Oficyna Simonidis);
- (d) możliwości wykorzystania pozycji państwa w okresie prezydencji w Radzie do realizacji interesów państwa (*Apolityczna prezydencja Polski w Radzie Unii Europejskiej*, [w:] *Prezydencja Polski w Radzie Unii Europejskiej. Bilans osiągnięć*, red. S. Konopacki, Toruń 2012, Wyd. Adam Marszałek, s. 37-56; *State's Influence on EU's Policy: the Case of Polish Presidency*, [w:] *European Integration. Models, Challenges, Perspectives*, ed. by H. Chałupczak, J. Misiągiewicz, P. Tosiek, Zamość 2012, Oficyna Simonidis, s. 133-150; *Wewnętrzne polityczne uwarunkowania przygotowania i wykonania prezydencji*, [w:] *Prezydencja w Unii Europejskiej. Praktyka i teoria*, red. A. Nowak-Far, Warszawa 2011, Oficyna Wydawnicza SGH, s. 249-285);
- (e) metodologicznych aspektów badania pozycji państwa członkowskiego w systemie decyzyjnym UE (*Poland in the EU Decision-Making System. Linking the Perspectives of Law and Political Science*, [w:] *Poland in the European Union. Ten Years of Active Membership*, ed. by H. Chałupczak, E. Pogorzała, P. Tosiek, Zamość 2014, Oficyna Simonidis, s. 27-36).

Główne wnioski z badań w drugim obszarze wynikają również z przyjęcia konsekwentnego podejścia międzyrządowego i polegają przede wszystkim na: (a) uznaniu relatywnej pozycji polityczno-ekonomicznej państwa za podstawowy czynnik jego wpływu na decyzje

podejmowane w Unii Europejskiej; (b) identyfikacji mechanizmu „samoograniczania” dużych państw w procesie podejmowania decyzji w instytucjach i organach Unii; (c) identyfikacji abstrakcyjnego wzorca funkcjonalnego zachowania państwa w systemie decyzyjnym Unii Europejskiej; (d) opartym na badaniach empirycznych poglądzie o długotrwałości procesu włączania nowych państw do systemu decyzyjnego Unii; (e) wskazaniu sprzeczności między deklarowanymi a rzeczywistymi celami polityki europejskiej państw.

Skutkiem aktywności w trzecim obszarze badawczym (rola administracji publicznej w systemie decyzyjnym Unii Europejskiej) było powstanie prac naukowych o następującej tematyce szczegółowej:

- (a) pogłębione i zaktualizowane monograficzne opracowanie zjawiska komitologii (oparta na rozszerzonej rozprawie doktorskiej praca: *Komitologia. Szczególny rodzaj decydowania politycznego w Unii Europejskiej*, Lublin 2007, Wyd. UMCS, ss. 389);
- (b) reforma komitologii w wyniku wejścia w życie Traktatu z Lizbony i tzw. rozporządzenia ogólnego z 2011 r. (*Delegacja uprawnień w systemie decyzyjnym Unii Europejskiej – komitologia a reforma instytucjonalna*, [w:] *Unia Europejska w XXI wieku. Polityczno-prawna wspólnota interesów*, red. nauk. R. Riedel, Toruń 2010, Wyd. Adam Marszałek, s. 55-77; *Komitologia – wyzwanie dla prezydencji Rady? Analiza prawno-politologiczna*, [w:] *Prezydencja w Unii Europejskiej. Praktyka i teoria*, red. A. Nowak-Far, Warszawa 2011, Oficyna Wydawnicza SGH, s. 327-433);
- (c) struktura i funkcjonowanie “niekomitologicznych” organów Unii Europejskiej o cechach komitetowych (*Komitetowe ośrodki decyzyjne w pierwszym filarze Unii Europejskiej*, „Facta Simonidis” 2008, nr 1, s. 67-84; *Making Public Policy in EU Committees: the Role of Polish National Officials*, “The Copernicus Journal of Political Studies” 2014, no. 2 (6), s. 168-187);
- (d) rola administracji rządowej szczebla urzędniczego w podejmowaniu decyzji w instytucjach i organach Unii Europejskiej (*Polska administracja rządowa w systemie decyzyjnym Unii Europejskiej. Metodologia projektu badawczego*, [w:] *Metodologia badań europejskich*, red. K. A. Wojtaszczyk, T. Kownacki, Warszawa 2011, Wyd. Aspra-JR, s. 153-172; *Współpraca administracji rządowych państw członkowskich Unii Europejskiej. Delegacja czy europeizacja?*, [w:] *Europeizacja polityk publicznych w Polsce*, red. R. Riedel, Opole 2015, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, s. 95-109).

Aktywność w trzecim obszarze umożliwiła przede wszystkim uznanie mnie za specjalistę w relatywnie wąskiej dziedzinie komitologii i włączenie do zespołu ekspertów zaproszonych przez Krajową Szkołę Administracji Publicznej oraz Polski Instytut Spraw Międzynarodo-

wych do prowadzenia szkoleń dla urzędników polskiej administracji rządowej (także w ramach przygotowań Polski do sprawowania prezydencji w Radzie Unii Europejskiej). Wynik analityczny znalazł tu zatem istotne przełożenie na praktykę polityczno-administracyjną. Ewolucja badań doprowadziła do rozszerzenia zainteresowania na obszary wykraczające poza komitologię oraz wzrostu zainteresowania badaniami empirycznymi dotyczącymi szeroko rozumianej roli urzędników administracji rządowej w procesie podejmowania decyzji w Unii Europejskiej, czego ukoronowaniem jest rozprawa habilitacyjna. W ujęciu *stricte* naukowym wnioski z badań w tym obszarze streścić można następująco: (a) administracja publiczna państw członkowskich (a przede wszystkim administracja rządowa) jest kluczowym składnikiem „amalgamatu administracyjnego” Unii Europejskiej złożonego także z funkcjonariuszy ponadnarodowych; (b) większość decyzji podejmowanych w instytucjach (także ponadnarodowych) Unii Europejskiej jest efektem wpływu apolitycznych urzędników reprezentujących rządy państw członkowskich; (c) pogłębionych badań wymaga określenie autonomii tych urzędników wobec decydentów politycznych; (d) reformy instytucjonalne w Unii Europejskiej nie prowadzą do osłabienia wpływu urzędników narodowych; (e) pogłębione badanie administracyjnego wymiaru integracji europejskiej wymusza ponowne przemyślenie dominujących podejść teoretycznych.

Prypadkiem szczególnym i niemieszczącym się w powyższej klasyfikacji jest moja praca analityczna na temat bezpieczeństwa systemów informatycznych w Europie (*Bezpieczeństwo systemów informatycznych w Europie. Wymiar prawny*, [w:] *Haktywizm (cyberterroryzm, haking, protest obywatelski, cyberaktywizm, e-mobilizacja)*, red. M. Marczevska-Rytko, Lublin 2014, Wyd. UMCS, s. 51-82).

Warto podkreślić, że aktywność w trzech wskazanych obszarach wiązała się z prowadzeniem projektów badawczych finansowanych ze źródeł polskich i zagranicznych, a także realizacją wizyt studyjnych. W okresie po uzyskaniu stopnia naukowego doktora do moich najważniejszych osiągnięć w tym zakresie należą:

- (a) uzyskanie i kierownictwo grantu indywidualnego Narodowego Centrum Nauki (konkurs OPUS 7) na lata 2015-2017 pt. *Państwo członkowskie w systemie decyzyjnym Unii Europejskiej. Przykład Polski* (numer grantu 2014/13/B/HS5/01308);
- (b) uzyskanie i kierownictwo grantu indywidualnego (własnego) Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na lata 2010-2013 pt. *Komitetowe ośrodki decyzyjne w Unii Europejskiej: doświadczenia polskiej administracji rządowej* (numer grantu N N116 191139);
- (c) uczestnictwo w zespole badawczym realizującym grant Narodowego Centrum Nauki (konkurs OPUS 7) na lata 2015-2017 pt. *Analiza polskiej polityki europejskiej w latach*

2004-2014. *Założenia, aktorzy, wyzwania i oceny*, kierownik grantu: prof. dr hab. Zbigniew Czachór, UAM (numer grantu 2014/13/B/HS5/01942);

- (d) uczestnictwo w zespole badawczym realizującym grant Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na lata 2008-2011 pt. *Polska Prezydencja 2011*, kierownik grantu: prof. dr hab. Artur Nowak-Far, SGH (numer grantu N N110110 336);
- (e) uzyskanie grantu indywidualnego Centrum Europejskiego Natolin w ramach programu *European Laboratory* na prowadzenie badań w Europejskim Instytucie Uniwersyteckim we Florencji (2012);
- (f) kierownictwo grantu dydaktycznego UE z elementem badawczym (wraz z Irmą Słomczyńską i Pawłem Frankowskim) w programie *Jean Monnet* na lata 2011-2013 w związku z prowadzeniem tzw. modułu europejskiego pt. *European Union in the 21st Century. Summer School for Teachers* (numer grantu 176532-LLP-1-2010-1-PL-AJM-MO);
- (g) kontynuacja kierownictwa i realizacji indywidualnego grantu dydaktycznego UE z elementem badawczym w programie *Jean Monnet* na lata 2003-2006 w związku z prowadzeniem tzw. modułu europejskiego pt. *The European Parliament in the Institutional System of the European Union* (numer grantu C03/0014);
- (h) uzyskanie indywidualnego grantu Prorektora UMCS na 2008 r. pt. *Demokracja w Unii Europejskiej po traktacie lizbońskim. Wymiar prawny i polityczny*;
- (i) uczestnictwo w zespole realizującym grant dydaktyczno-badawczy Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego na rok 2010 polegający na współpracy z Uniwersytetem Islandzkim w Reykjavíku, kierownik grantu: Paweł Frankowski (nr grantu FSS/2009/II/D1/W/0008);
- (j) pełnienie funkcji eksperta zewnętrznego w konkursach Narodowego Centrum Nauki – sporządzenie recenzji 3 projektów w programach PRELUDIUM i SONATA w 2013 r.;
- (k) cykliczne jednotygodniowe wizyty studyjne w Instytucie Nauk Politycznych Westfalskiego Uniwersytetu Wilhelma w Münster w latach 2006-2008.

Wstępne i ostateczne wyniki prowadzonych przeze mnie badań poddawane były wielokrotnej dyskusji i ocenie podczas międzynarodowych i krajowych konferencji naukowych. W okresie po uzyskaniu stopnia doktora czynnie (z referatem) uczestniczyłem łącznie w 46 konferencjach naukowych, w tym 26 międzynarodowych (z których 7 odbyło się poza Polską). Do najważniejszych z nich należą:

- (a) 14-15.06.2008 r. – konferencja międzynarodowa pt. *Global Conflict. Cooperation and Integration. Eighth International CISS Millennium Conference*, Paryż; organizatorzy: Comparative Interdisciplinary Studies Section – International Studies Association, Auburn

Montgomery; referat pt. *The European Union as a Sui Generis Actor in International Relations*;

- (b) 25-27.09.2008 r. – konferencja międzynarodowa pt. *Fourth Pan-European Conference on EU Politics*, Ryga; organizator: European Consortium for Political Research – Standing Group on the European Union; referat pt. *The European Union after the Lisbon Treaty – Still an Intergovernmental System*;
- (c) 13-15.06.2009 r. – konferencja międzynarodowa pt. *Between Hopes and Shadows: Assessing the Global Order – Where We Have Been, Where We Are Now, Where We Are Going; Ninth International CISS Millennium Conference*, Poczdam; organizatorzy: Comparative Interdisciplinary Studies Section – International Studies Association, Auburn Montgomery; referat pt. *The Member State in Decision-Making System of the European Union – Challenges of the Lisbon Treaty*; przewodnictwo panelu;
- (d) 9-12.09.2009 r. – konferencja międzynarodowa pt. *5th ECPR General Conference*, Poczdam; organizator: European Consortium for Political Research; referat pt. *Comitology Model of Implementation of EU Policies – Implications for EU Constitutional Construction*;
- (e) 4-5.07.2010 r. – konferencja międzynarodowa pt. *Global Cooperation: Alliances, Institutions, and International Relations; Tenth International CISS Millennium Conference*, Wenecja; organizatorzy: Comparative Interdisciplinary Studies Section – International Studies Association, Auburn Montgomery; referat pt. *Decision-Making in the European Union – a Newcomers' Perspective. Experience of Member States from Central and Eastern Europe*; przewodnictwo panelu;
- (f) 17-20.08.2011 r. – konferencja międzynarodowa pt. *Third Global International Studies Conference*, Porto; organizatorzy: World International Studies Committee, University of Oporto; referat pt. *Liberal Intergovernmentalism in Action: Poland in European Union Politics*; przewodnictwo panelu;
- (g) 6-9.08.2014 r. – konferencja międzynarodowa pt. *Justice, Peace and Stability: Risks and Opportunities for Governance and Development, WISC Fourth Global International Studies Conference*, Frankfurt nad Menem; organizator: World International Studies Committee (WISC); referat pt. *Politics or Administration? The Experience of Polish Officials in Preparatory Bodies of the Council of the EU*.

Należy dodać, że pięciokrotnie byłem współorganizatorem międzynarodowych lub krajowych konferencji naukowych, pełniąc funkcje sekretarza konferencji lub członka komitetu organizacyjnego. Do wydarzeń tych należą:

- (a) 14-15.05.2009 r. – konferencja międzynarodowa pt. *Europa Środkowo-Wschodnia w procesie transformacji i integracji – wymiar polityczny*, Zamość; organizatorzy: Wydział Politologii UMCS i Zakład Politologii PWSZ w Zamościu; sekretarz konferencji;
- (b) 22.05.2009 r. – konferencja krajowa pt. *Polska w Unii Europejskiej. Pięć lat trudnych doświadczeń*, Lublin; organizatorzy: Fundacja Rozwoju KUL, Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chełmie; członek komitetu organizacyjnego;
- (c) 28.05.2010 r. – konferencja krajowa pt. *Traktat z Lizbony w praktyce. Pierwsze doświadczenia i nowe wyzwania*, Lublin; organizatorzy: Fundacja Konrada Adenauera, Fundacja Rozwoju KUL, Wydział Politologii UMCS, Instytut Politologii KUL; członek komitetu organizacyjnego;
- (d) 10.12.2010 r. – konferencja krajowa pt. *Prezydencja Polski w Radzie Unii Europejskiej*, Lublin; organizatorzy: Fundacja Konrada Adenauera, Fundacja Rozwoju KUL, Wydział Politologii UMCS; członek komitetu organizacyjnego;
- (e) 9-10.11.2015 r. – konferencja międzynarodowa pt. *Kulturowy wymiar integracji europejskiej*, Lublin; organizatorzy: Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL; Wydział Politologii UMCS; WDiNP UW; Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych UKSW; członek komitetu organizacyjnego.

Istotną rolę pomocniczą w mojej aktywności badawczej odgrywa członkostwo i pełnienie funkcji statutowych w międzynarodowych i krajowych towarzystwach naukowych. Należy tu wymienić następujące organizacje: (a) Polskie Towarzystwo Studiów Europejskich, którego jestem członkiem-współzałożycielem i w którym w 2014 r. pełniłem funkcję członka Sądu Koleżeńskiego Oddziału Wschodniego, a od 2015 r. pełnię funkcję członka Zarządu Oddziału Lubelskiego; (b) Polskie Towarzystwo Nauk Politycznych, którego jestem członkiem; (c) International Studies Association – Comparative Interdisciplinary Studies Section, którego jestem członkiem.

Moja wiedza ekspercka została doceniona także przez dwa gremia polityczno-administracyjne: w latach 2012-2015 byłem członkiem Społecznego Zespołu Doradców Przewodniczącej Komisji ds. Unii Europejskiej Sejmu RP, a od 2010 r. jestem członkiem zespołu ekspertów Komisji Europejskiej *Team Europe*. W maju 2016 r. przygotowałem na zamówienie Kancelarii Sejmu RP ekspertyzę zatytułowaną *Konsekwencje wprowadzenia jednolitej ordynacji europejskiej do Parlamentu Europejskiego dla systemu politycznego i ładu prawnego w Polsce*. Wśród innych przejawów mojej działalności akademickiej wymienić

należy: (a) członkostwo w latach 2007-2014 w radzie redakcyjnej czasopisma naukowego „Facta Simonidis”; (b) pełnienie na Wydziale Politologii UMCS w latach 2010-2011 funkcji Wydziałowego Koordynatora ds. Projektów Zewnętrznych.

Moja aktywność naukowa znajduje przełożenie na aktywność dydaktyczną, która w okresie po uzyskaniu stopnia naukowego doktora obejmowała prowadzenie wykładów i ćwiczeń przede wszystkim z następujących przedmiotów: (a) *prawo Unii Europejskiej* (wykłady i ćwiczenia w języku polskim i angielskim, UMCS); (b) *prawo międzynarodowe publiczne* (wykłady i ćwiczenia, UMCS); (c) *integracja europejska* (wykłady, UMCS); (d) *prawoznawstwo* (ćwiczenia, UMCS); (e) *międzynarodowe stosunki polityczne* (wykłady, UMCS); (f) *polityka zagraniczna RP* (wykłady, UMCS); (g) *język obcy specjalizacyjny angielski i niemiecki* (UMCS); (h) *stosunki międzynarodowe* (wykłady, PWSZ im. Sz. Szymonowica w Zamościu); (i) *seminarium dyplomowe na studiach I stopnia* (PWSZ im. Sz. Szymonowica w Zamościu). W latach 2007-2008 w ramach programu *Erasmus* prowadziłem seminarium pt. *Poland in the European Union – a Newcomer’s Perspective* oraz *Polen in der Europäischen Union – Perspektive eines neuen Mitgliedstaats* (w języku angielskim i niemieckim) dla studentów Westfalskiego Uniwersytetu Wilhelma w Münster. Jestem także promotorem 52 prac licencjackich na kierunku <politologia> obronionych w latach 2008-2014 w PWSZ im. Sz. Szymonowica w Zamościu. W ok. 120 przypadkach pełniłem funkcję recenzenta prac licencjackich i magisterskich na kierunkach <politologia> i <stosunki międzynarodowe> (UMCS i PWSZ im. Sz. Szymonowica w Zamościu).

Piód Tord